

MENTOR

LIST ZA SREDNJE-
ŠOLSKO DIJAŠTVO

Št. 2. ::: Letnik II.

Urejaje :::

Anton Breznik

Oblastem odgovoren

Alojzij Markež

Za leto 1909/1910

Vsebina.

Študent naj bo . . . (F. S. Finžgar.) (Dalje.)	25
Jesenski listi. (Prof. Fr. Pengov.)	30
Trd bodi, mož jeklen! (M. Štular.)	32
V domovini junakov. (I. Kogovšek.) (Spomini s pota.) (Dalje.)	35
Iz prijateljskega življenja. (Josip Logar.)	38
Izza reformacije. (Domen Otilijev.) (Zgodovinska črtica.)	41
Navod za šahovo igro. (Andrej Uršič.) (Dalje.)	44
Drobiž: Dr. K. Štrekelj: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. — Gregorčičeva verza. — Kolledarček slov. katol.-narodnega dijaštva. — Nagrobnice. — Dr. Foerster o veri in katoliški cerkvi. — Pozor na oči. — Koliko starost dosežejo nekatere rastline? — Koliko dežja pade vsako leto? — Prvi letnik Mentorja. — Listnica uredništva	46

Izhaja v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano prvega dne vsakega meseca in stane za dijake dve kroni, za druge naročnike štiri krone na leto.

*P. n. gospodom naročnikom „Mentorja“ vljudno naznanjamo,
da smo za ta list priredili*

dve vrsti ličnih in trpežnih platnic.

Cena jim je sledeča:

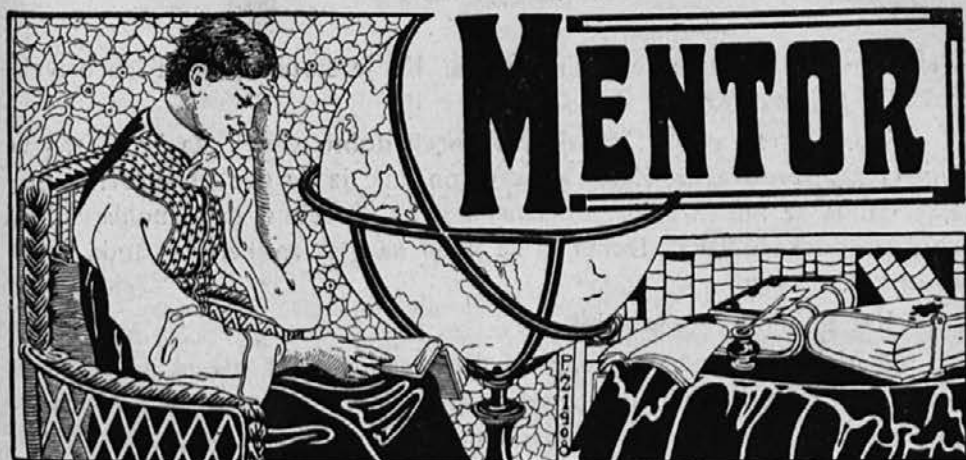
*Iz močnega angleškega platna temnozeleno barve, v zlatem in
barvastem tisku K —80, z vezavo vred K 1.50.*

*Z usnjatim hrbtom v isti barvi K 1.20, z vezavo vred
K 1.90.*

Za cenjena naročila se vljudno priporoča

Knjigoveznica

„Katol. tiskovnega društva“ v Ljubljani.

Letnik II.

List za srednješolsko dijaštvo.

Štev. 2.

F. S. Finžgar :

Študent naj bo . . .

(Dalje.)

V mestu.

Vsa grenkost slovesa od matere je izginila v trenutku . . . Prvikrat v življenju je Francelj občutil, kako skeli rana v srcu, (kamor jo je zarezal svitli nabrušeni nož usode.) Zapeklo ga je na domačem pragu, in pekočina je gorela čedalje hujše. Vlakova kolesa so gromela enakomerno pod podom, mimo okna so bežale njive in travniki, hiše in cerkve — vse tuje, vse novo. V vlak so vstopali dijaki, za njimi očetje. Očetje so se menili odkod in kako, o stanovanju in šolah, — o letini in uimah, — (mali) dijački - novinci so pa molčali. V srcih je žedela grenkost slovesa. In čim večje je bilo doma hrepenenje po svetu, tem večja je bila gost ost odhoda. Tako kruto je občutilo Franceljnovo srce ta prvi korak v svet, da bi bil v tem hipu zavriskal kakor na pomladni paši, ko bi se bil vlak obrnil in bi se reklo: Nazaj — domov! Toda šlo je dalje. Kocka je padla — torej: naprej!

Ko je potresel z močnim sunkom vlak voz za vozom in nato obstal na ljubljanskem kolodvoru, so oprtali očetje težke vreče in izstopili.

„Fant, drži se me! Sicer se izgubiš!“

Pravzaprav se je zdelo Franceljnu za malo, da bi se lovil za očetov žep. Zakaj daleč so bili časi, ko se je držal materinega krila. Toda hrup in blisk, gneča, vrvenje, vozovi in morje hiš — vse to ga je navdalo s strahom, da je krepko prijel uhelj očetovega irhastega žepa.

In v tem hipu, ko se je zavedel, da je na cilju, je utonila grenkost slovesa od matere . . .

Pred kolodvorom je stal ogrebek postarnih žensk. Le te so obsule očeta in ponujale stanovanja za dijake. „Gospodinje,“ je presodil Francelj

in skrbno motril, katera se oprime očeta. Ko je stopila predenj že osivela ženica in ga pozdravila:

„No, oče, ste prišli?“ tedaj je Francelj dobro vedel, da bo poslej ta njegova zapovedovavka. Zakaj kóncem počitnic je že oče preskrbel stanovanje. Huda se mu ni zdela, prijazna tudi ne. Posebno ga je motila čudna, napol gosposka obleka. Doma bi se ji bil na glas zasmel — toda tu se mu ni zdelo varno.

„Kar pojdimo!“ je omenil oče!

Gospodinja Regina je segla po Franceljnovi roki, da bi ga vodila v mesto. Ali to mu je bilo neznansko odveč. Da bi njega ženska vodila za roko — nak! Petdeset krav je pasel na planini sam, če se je stric Brčon napil, sam med gromom in bliskom, po strminah in goščavah — pa ga ni nihče prepeljal za roko. Ne boš — in izmaknil ji je roko ter stopil na drugo plat vštric očeta.

„Nič se me ne boj, Franci,“ ga je tolažila gospodinja.

Francelj se je nagnil pred očetom, da je pogledal Regini v lice.

„Saj se vas nič ne bojim! — Franci pa nisem. Jaz sem Francelj, kaj ne oče?“

„Tiho, fant, in ne jezika!“

Sin se ni ozrl vprašujoče na očeta, češ, zakaj me karate. Ostrine očetovega posvarjenja ni občutil, ker je ni bilo v njem. Celó prepričan je bil, da sta eno z očetom v trdnem sklepu, da njegovega imena ne bo nihče pačil ne po mestno in ne po gosposko. Zato se Francelj ni več ozrl po gospodinji in ni nastavljal ušes na pogovor med njo in očetom. Pogled se je razpasel po hišah, kočijah in množici. O čemur je sanjal doma, to je stalo pred njim: dolge ulice, hiša ob hiši, bogastvo igrač je gledalo skozi okna — in nikjer konca in nikjer kraja. Odpirale so se nove ulice, širše in daljše, večje stavbe, neizmerna okna, čisto zatlačena z dragocenostmi. Francelj je gledal z razprtimi očmi, izpodtikal se je često, zaverovan v izložbe, zaostajal za očetom in gospodinjo ter zopet hitel za njima, dobro pazeč na očetov kastorec in obilno vrečo, ki je jezdila oču na plečih. Vse se mu je zdelo kakor pravljica, deveta dežela, katero mu jo je opisoval sivi ded. Tu je bilo vsega dosti, celo preveč. Ali nekaj je pogrešil Francelj takoj: Ljubezni ni srečal in ni videl nikjer. Kadar sta šla doma z očetom po fari ali v bližnji trg, kamor je hodil nad uro daleč dve leti v šolo — povsod sta srečavala obraze in oči, v katerih je bila ljubezen in prijateljstvo. Znanci so pozdravljali očeta, pomoževali sredi ceste, ponudili drug drugemu mehur tobaka ali si vsaj voščili dober dan in srečno pot. V mestu dreve ljudje gorindol; očetov kastorec se ziblje enakomerno dalje in dalje — nihče ga ne ustavi, nikdo ne pozdravi — — —. „Ko oče odidejo,“ je prevdaril naglo, kakor v omotici, „kaj potem?“

Samo zazebló ga je v hipu — kot bi mrzle mravlje zagomazele ob kosteh — pa je vse minulo. Zakaj gospodinja se je ustavila pred hišo in rekla: „Doma smo.“

Vsi trije so krenili z ulice v ozko, temno vežo. Od tam po še ožjih stopnicah, tako mračnih, da so z rokami otipavali stene. Ko so po mnogih izpodtiklajih prišli pred vrata stanovanja, je gospodinja odklenila in velela očetu in fantu v sobo. Oče je previdno postavil vrečo sredi sobe, Francelj se je pa zaletel v prvi stol in ga prekucnil. Soba je bila namreč temačna, kakor ječa.

„Kmet je kmet,“ je zagodrnjala gospodinja in pobirala stol.

Očeta je to zbodlo!

„I, no, saj je resnično tako tema, da ni čuda, če se zaleti.“

„Ni tema, ne! Samo da se razgledate. Pa kako je pripravna takale sobica za študenta! Mir, kakor nalašč za uk. Okno tjale v prazni zid! Pa ga dajte v sobo, da bo na ulico! Večno drr — drr — po ulici, fant pa k oknu zijat. Ali ga bom vezala h knjigi? Kakor nalašč, vam povem, in po ceni — zastonj takorekoč.“

Francelj je bil medtem zares že pri oknu ter se obesil čezenj, da bi se ogledal. Malo da si ni zvinil tilnika, tako je moral nagniti glavo, da je ujel par klafter neba, ki se je za četrtim nadstropjem kakor plahta razpenjalo nad smetnim dvoriščem. Tam sta pa skakala dva kratkohlačkarja in lovila žogo. Ko sta zagledala Franceljnov kmetiško glavo, sta pustila žogo in ga radovedno opazovala: klobuk, hodnične srajce mogočen ovrtnik, zapet z vrtavko, suknjič prevelik in po modi, ki je gosposka paglavca nista poznala. Po kratkem molku zakriči starejši: „Kaj pa zijaš doli, kmet?“ Mlajši mu je pokazal osla.

V Franceljnu je zavrelo. Da ni bilo za hrbtom očeta in gospodinjne, planil bi bil skozi okno in ju neusmiljeno nabil, ker sta ga tako ponepotrebnem napadla in sramotila. Toda zapomnil si je to v svojem kmetiškem ponosu in trdno upal, da pride dan plačila. Zardel od jeze, se je obrnil od okna in ogledoval sobo. Gospodinja je razlagala očetu: „Le pogledjte, štiri postelje so v sobi — in samo štirje bodo spali. Drugod, ne veste, jih spi v taki sobi po osem. Tale posteljica bo vašega. Tukaj spi pa Jaka, ključavničarski pomočnik, z Žirovskega Vrha doma. Tamle Julijo, Lah, zidar, in tu krznar Pepe. Zjutraj zgodaj gredo in zvečer pridejo. Ves božji dan bo študent sam. Če ne bo tu zdelal, ne bo nikjer, tako vam povem. V tej sobi — gospodinja je odprla vrata v sosedno, svitlejšo in gosposko opremljeno sobo — v tej sva pa midva s sinom. Ah, moj Matevžek, ni večji od tegale, pa hodi že v višjo gimnazijo. Lahko mu bo kaj pokazal.“

Oče je na vsa ta govoričenja previdno kimal. Družba pomočnikov krog Franceljna mu ni bila posebno všeč. Toda stanovanje res ni bilo drago — denar je pa denar... Ko sta nato z očetom izpraznila vrečo v zaboj, ki se je pehal pod posteljo in nadomestoval skrinjo, sta jo mahnila po mestu. Najprej sta poiskala gimnazijo, da se je Francelj vpisal in zvedel, kdaj naj se javi k vsprejemnemu izpitu. Potem sta pa hodila od trgovine do trgovine — po sejmišču, v gostilni sta jedla in se na večer vrnila h gospodinjji. Francelj je bil truden, kakor še nikoli. Ni se menil za sostanovavce, ne za Matevžka in ne za večerjo. Hitro je zlezal pod odejo — in je zasanjal trudne, zmedene sanje...

K izpitu.

Ko se je Francelj v jutru prebudil, ni mogel dolgo zbrati utrujenih misli. Ali je resnica, je razmišljal, ali je vse le dedova pravljica. Ko bi vsaj brat Janez stopil k postelji, ko bi mati prišla, ali če bi zapel petelin, in zalajal kužek pred durmi! Ničesar! Postelje pomočnikov so bile razgrnjene — v sobi nikogar. Francelj je planil iz postelje — in šel naravnost k oknu. Nikogar — še onih dveh, kakor jih je videl včeraj, ni bilo na dvorišču. In solnca ni videl, ne domačih travnikov in v daljavi ni bilo snežnikov. Pusta, umazana stena se je dvigala pred njim. Živo je občutil prvič sin svobodne narave — grozno tesnobo. Na prvi postaji bridkega pota, ki vodi iz paradiža, je stal Francelj in zajel prvič iz keliha grenkost življenja. Zgodilo se je nekoč, da je prenočil v raztrgani koči sam na planini. Ali tedaj ga ni bilo groza. Danes ga je pa obšel strah in skoro se je tresel, ko je obuval škornje in oblačil suknjič. Plašen je pritisnil kljuko in šel na hodnik. Ni vedel, kam bi. Toda vedel je, da mora iz ječe vun — vun, da bi videl vsaj nebo. Brez pomisleka je zavil po stopnicah in gotovo bi bil ušel, da ni Regina zapazila begunca ter ga poklicala nazaj. Pri zajtrku si je ogledal Matevžka. Nosil je očale, kar se je seveda zdelo Franceljnu smešno. Pri kavi se je obiral in svaljkal kroglice iz mehke srdice ter jih metal po kuhinji. Kakor presit, lišpav teliček, ga je obsodil Francelj. Toda črhnil ni nobene. Matevžek ga je imel namreč spremiti v gimnazijo k izpitu.

Pismene naloge ga niso oplašile — razen nemščine. Ko je zapisal narekovane stavke, da jih prevede v nemščino, je odložil pero, se naslonil s hrbtom ob klop in čakal.

„Ne boš?“ ga vpraša profesor.

„Ne znam,“ je odgovoril Francelj.

„Pa hodi!“

In uprav takrat je dotipal Francelj v žepu materino desetico. Naglo je vstal, pograbil klobuk in odšel pred gimnazijo. Najboljše si je zapomnil, da stoje pred njo prodajavci sladčic, ki so nosili majhne „štantke“ pred seboj. Takega moža je poiskal in napravil celo desetico. Prepričan je bil dodobra — in tega prepričanja je bil vesel — da izpita ni prestal in se povrne z očetom domov. Kakor je hrepenel po mestu — tako se ga je nasitil docela. Mirno je čakal Matevžka in očeta, ki sta obljubila, da se vrneti ob gotovi uri. Zobal je sladčice, vesel, da je pognal desetico. Če bi jo prinesel domov, bi mu jo mati gotovo zopet vzela.

Ko je zagledal sredi kričečih dijakov, ki so barantali za knjige, očetov klobuk, je hitel k njemu.

„Oče, nič ne bo! Kar zapodil me je!“

Očetu se je zresnilo lice.

„Nisi zdelal? Se mi je zdelo. Čemu trošek in pota?“

Tedaj je pristopil Matevžek in razjasnil, da fant še nič ne ve. Treba še počakati ustnega izpita.

Ko je Francelj zagledal očetovo nagrbančeno čelo in zaslišal staro pesem ‚o trošku‘ se je potuhnil in ni pokazal več veselja. Prepričan je bil, da pade — in naj pade potem tudi nanj očetova jeza zaradi nepotrebne troška, vedel je, da bo otet mesta in tiste črne ječe, kamor so ga nastanili.

Ali to pot se je Francelj urezal. Pri ustnem izpitu se je celo odlikoval. Verouk — igrača, slovenščina — takisto. Pri nemščini omeni profesor, da pismeno ni naredil ničesar. „Znaš sploh kaj nemščine?“

„Znam pisati, znam brati in vem iz glave vse besede, ki se pišejo z oe.“

„No,“ se je namuznil profesor.

Francelj pa je pričel, kakor bi otvoril zapih na rakah pri mlinu: Behörde, blöde, Börse, böse . . . Razumel ni seveda niti ene besede. Naučil se jih je na paši pri juncih in teletih vsled izrecne želje učiteljeve, da je zaslužil iz nemščine p. d.

Profesorju je navsezadnje ta glasna, nemška ploha toliko imponirala, da je razsodil: Če se boš potrudil, bo že šlo, in Francelj se je preselil v drugo sobo, kjer je šlo za računstvo.

Dokaj pogumen vsled tega uspeha odpre vrata in priropota v sobo ter takoj sede v zadnjo klop. Za katedrom je stal majhen mož, preko pleše počesane lase — strogi profesor Mihael. Ko zagleda Franceljna, ki je pozabil na klobuk in ga snel šele v klopi:

„Dečko, neotesani kmet, vstani! Kdo ti je velel sestiti?“

Franceljna je obliha zona. Puhnil je iz klopi in obstal blizu vrat. Vse se je ozrlo vanj. Po kratkem molku, ko so ogledali zvečine gosposki dijački Franceljnov grozovite škornje, predolge hlače, prevelik suknjič — je udarilo vse v smeh.

„Tihooo!“ je zagromel zopet profesor.

Kakor bi odsekal: molk.

„Sedi, dečko in poslušaj!“

Francelj je sedel in vpri oči na desno. Bledikast deček je stal tamkaj. Profesor Mihael je narekaval: 35 metrov blaga stane 65 goldinarjev; koliko stane 7 metrov istega blaga?

Deček pri deski je napisal številke, mencial in mrmral — dokler ni potekla profesorju potrpežljivost — in „hajdi“, ga je pognal v klop. Za njim je prišel drugi — tretji . . . in zadnji. Pa vsak je šel z gromkim „hajdi“ osramočen v klop.

„Dečko — sedaj pa tí! Bomo videli!“

Francelj se napoti z odločnimi koraki, da je kar bobnelo, k deski, pograbi gobo in izbriše vse, kar so napisali drugi.

„Zakaj brišeš?“

„Zato, ker je napak!“

„Bravo, dečko! Naredi bolje!“

Francelj glasno računajoč piše in število deli in množi, da se je tresla deska — in reši nalogo pravilno.

„Ste ga videli?“ se obrne profesor Mihael do učencev! „Sedaj se jim pa ti smejaj, praznoglavcem!“

Nato je stopil k njemu in ga potrepal po rami:

„Le pogum, dečko! Midva bova dobra prijatelja!“

Drugi dan je Francelj zvedel, da je sprejet v gimnazijo. Ko je še tistega dne segel očetu za slovo v roko, se mu je pa zdelo, da ga je ovilo tisoč vezi in ga povezalo krog in krog in da je jezen kerub, kot ga je videl v zgodbah, dvignil meč pred rajem, iz katerega se je napotil, ter mu velel: trnje in osat ti bo rodila zemlja . . .

(Dalje.)

Prof. Fr. Pengov

Jesenski listi.

Vriskajoče pesmi spremljajo vzbujajočo se naravo spomladi, med zvoki veselih poskočnic se nadaljuje cvetje in zorenje po letu, pomenljivi in v srce segajoči pa so glasovi, ki spremljajo naravo, ko se spravlja k tihemu, rahlemu počitku.

Lep jasen jesenski dan vzbuja v človeškem srcu poseben občutek podoben takemu, kakor navdaja srca dveh prijateljev v poslednjih urah pred ločitvijo. Koliko si imata še povedati, pa vendar sedita drug poleg drugega nemo in tiho, kakor da bi ne vedela črhniti nobene več. In če se spomni prvi, da skoro ne bo več tukaj milega mu druga, da ga potem nobena želja ne prikličje več nazaj, tedaj seže brzo prav v dno svojega srca, da mu ga odkrije še enkrat; pa — kaj spravi na dan? To, kar mu je bil že desetkrat povedal ali pa kako malenkostno stvar brez pomena.

Ali nista, dragi mladi prijatelj ali prijateljica, skusila sama že večkrat teh bolečin, ko sta postajala nekam otožna zadnje dni velikih počitnic, sluteč, da bo treba dati za dalje časa slovo skrbnemu očetu, mili mamici, ljubljenim bratom in sestricam?

Toda saj ob takih prilikah ne daje besedam vrednosti to, kar govori jezik, ampak obraz, glas, oko in tako vesta ljubeči srca predobro, da sta obe ene misli: Kaj in kako bo po ločitvi?

Jesenski dan se učimo umevati, kaj je ločitev. Ločitev sicer pretresa, a obenem krepi poštene duše. Zato lahko imenujemo srečne tiste dele zemlje, ki jim je usojeno, da izmenjavajo letne čase. Kako globoko vpliva ta menjava na ves značaj dotičnih ljudstev, med katera spada po večini tudi ljudstvo slovensko.

Pogled skoro vedno enake, tudi po zimi ne popolnoma zamrle prirode vzbuja v jugovcu — vzemimo le naše Vipavce in Goričane tisto vedno enako dušno stanje, ki je pripravno ravno tako za flegmatiški mir, kakor je tudi vzrok, da jugovec tako lahko vskipi, prav kakor priroda, ki ga obdaja. Njega ne vabi nikako različje v nenavadno razvijanje telesnih in duševnih moči.

Človek tropiških krajev, prebivavec takozvanih srečnih pasov ne pozna menjave letnih časov in njenih čarov; zato jih tudi ne zavidamo za njihov zemeljski paradiz.

V poletnih številkah preteklega l. letnika našega lista smo bili zabrenkali na nekatere strune žive, s cvetjem okrašene narave; danes pa nastavimo uho zamolklim Eolovim akordom, ki jih izvablja istim strunam jesenski veter, kraška burja v zamirajoči naravi, ki se spravlja k zimskemu spanju.

Ne jecljajoča človeška beseda, še manj pa mrtve črke bukovih in hrastovih porumenelih listov niso zmožni izraziti pomena, ki tiči v teh glasovih, toda naši mladi bravci, ki imajo um in srce, bodo čutili zmisel, ki odmeva iz teh jesenskih glasov.

Ko je doseglo poletno solnce svoje obratišče, ob času, ko so frčale po naših cvetočih lokah ob toplih večerih po zraku žive iskrice (kresnice) je že razpošiljala višja Moč po kraljestvu naših drevesnih rastlin tihe opomine. Mladike sadnega drevja so prenehale rasti v dolžino in premišljevale, kaj početi sedaj. Ali naj prenehajo z delom za letos in prično delopust ali pa jih čaka morebiti naloga, da podaljšajo še letos svoje poganjke. Nekatera drevesa so res ustavila svojo rast na zunaj, zato pa obrnila vso svojo skrb na znotraj, da si nabere notranjih zakladov, ki bodo prišli kedaj na dan in poplačali bogato sedanjo tiho marljivost. Naj bodo vzor pridnemu mladeniču, ki skozi dolga leta tiho in brez šuma polni zakladnice svojega duha in srca, da jih kedaj nalik faraonskemu Jožefu odpre sebi v čast, v srečo in blagor sorodovincem in celemu narodu.

Druga drevesa pa, s prekipevajočo življenjsko silo, so si le za trenotek se oddehnivši, ogledala plamteče grmade Št. Janževe noči po domačih holmih in gorah, potem pa so jela takoj poganjati nove brsti v poletno ozračje, da pomnožijo bogastvo svojega listja in si še bolj ozaljšajo krone. Te brsti so „kresni poganjki.“

Cvetlice, trave, sploh enoletne rastline se ne brigajo dosti za obrate in kretanje solnčnega kralja. Ravno nasprotno; ko so se pričele raztegovati noči, so jele mnoge teh rastlin poganjati še hitreje, kot da bi hotele za vsako ceno izrabiti le še kratko poletje. Tudi v kraljestvu žuzelek in sploh v celem živalstvu smo opazali po kresu skoro hlastno gibanje in vrvenje, kot da bi slutila bitja, da to rajsko življenje ne more trajati večno.

Zanimivo je dejstvo, da mnoge rastline ne rasto toliko časa, kolikor bi zamogle vsled dolžine ugodnega letnega časa.

Kje so naše spomladanske cvetlice, naši zvončki in tröbentice, krasne tulipe z dišečimi hijacinti? — Njih večina je na tihem izzorila svoje seme, živela še nekaj časa skromno vdovsko življenje, a rasla ni več. V malo tednih pomladi, v začetku poletja so izčrpale svojo življenjsko silo, kot otroci pomladi potrebujejo zgodnjega počitka, dočim večina ostalih njihovih družic hodi šele k zimskemu počitku.

Naša drevesa hočejo zimskega počitka; po njem hrepene celo v času, ko se pozna jesen še prijazno smehlja v poletni vročini stegujoč se celo daleč notri v zimo. Vse to ne more zmešati glave drevju, ki se drži trdo-

vratno svojih starih navad tudi v tujih deželah, kamor jih je presadila človeška roka.

Presadi slovensko lipo v skoro večno vigred otoka Madeire! Lepo ti požene in ozeleni in cvete ob svojem času, toda pride zopet drugi čas, ko začuti naša Slovenka neko utrujenost v svojih udih, postane dremotna, listje ji rumeneva in odpada, kot v prvotni mrzlejši domovini. Lipa pušča svoje eksotične tovarišice, da mirno rastejo in cvetejo svojo pot, sama pa se zamisli v globoko premišljevanje.

Ali, prestavi slovensko ljubljenko na solnčne bregove bogate Rivijere; tudi tukaj ne pride naši Tiliji na misel, da bi se spuščala v kake norčije in spletkarije s svojimi južnimi tovarišicami. (Dalje.)

M Štular:

Trd bodi, mož jeklen!

„Trd bodi, neizprosni, mož jeklen,“ je zadnje naročilo, ki ga zapušča umirajoči Tugomer svojemu sinu Rastku.

Oče umira ranjen v boju, prevaran po hinavščini tujcev — Nemcev. Želi pa, da bi bil njegov sin bolj samostojen, da ne bi verjel ljudski zlobi, ampak ravnal strogo po svojem poštemem prepričanju in vesti, „kadar braniti je časti in pravde narodu in jeziku svojemu“. (Jurčič, Tugomer.)

Mož — značaj jeklen bi moral biti vsak Slovenec tudi v sedanjih burnih časih, ko se dvigajo proti nam še mnogoštevilnejši sovražniki, kakor v onih davnih časih izza bojev med starimi Slovani in Germani.

Vsak človek spoštuje lepe, blage, jeklene značaje in si jih stavi za vzor. Toda kako ta vzor doseči, kako se povspeti do lepega, kremenitega značaja. V tem sestavku nekaj misli o sredstvih, kako si okrepimo značaj.

Kaj je značaj, vsak približno ve, četudi morda težko pove. V splošnem pomenu je značaj kakega človeka vse, kar ima pri svojih moralnih lastnostih posebnega, izrazitega, po čemer se od drugih ljudi razlikuje. Še bolj jasno: značaj je stalno prizadevanje človekovo, ki se razodeva v vsem njegovem mišljenju in delovanju, rezultat vseh njegovih raznih dejanj.

Še bolj kratko in jasno definicijo lepega značaja ima „Zora“ št. 9. in 10., 1909: „Značaj je jasnost načel in zvestoba do njih“.

Čim jasnejša in poštenejša načela ima kdo o raznih stvareh in čim zvesteje se jih drži ter po njih ravna, tem lepši, tem kremenitejši značaj ima.

Človek ne pride na svet sè že razvitim značajem, ampak značaj se mu polagoma razvija z razvijajočimi se dušnimi in telesnimi zmožnostmi in silami. Sodelujejo pa pri tem razvoju trije činitelji: 1. prirojena človeška narava, 2. zunanja vzgoja, ki jo dobiva človek od roditeljev, vzgojiteljev, učiteljev in sploh vseh ljudi, ki nanj kaj vplivajo in 3. lastna samovzgoja, v kolikor se človek sam potruži, da postane blag, lep, jeklen in neomahljiv značaj.

Prvega činitelja: prirojene in po roditeljih podedovane narave — slabosti kakor vrline ni mogoče popolnoma zatreti: „Naturam repellas furca — tamen usque recurret.“ V mnogih ozirih je tukaj resničen pregovor: „Jabolko ne pade daleč od drevesa“. Prirojene poteze se poznajo v človeškem značaju bolj ali manj celo življenje.

Drugi činitelj: vnanja vzgoja je vpliv naše okolice, našega časa in razmer. Kakor se drži drevo sè stoterimi in stoterimi koreninami in koreninicami zemlje ter srka po njih iz nje življenski sok, ki odločuje njegovo kakovost, tako je tudi človek sè stoterimi vezmi prirastel na svojo domovino, svoj čas in okolico, ki mu dajejo svoj znak. Tudi temu vplivu se ne more popolnoma odtegniti noben človek. Vsak stoji več ali manj pod vplivom svojih razmer.

Tretji činitelj pri razvoju značaja je pa človek sam po svoji prosti volji, po svojem trudu, po svojem delu, v kolikor ga rabi v lastno vzgojo. Tukaj stori človek jako veliko zase, čeprav ne stori vsega. Čim močnejša je volja, ki ga priganja k tej samovzgoji, tem trdnejši, kremenitejši je značaj. Zato pravimo, da so ljudje železne volje — jekleni značaji.

Kakor pa se človek ne rodi že junak na telesu, ampak le slabotno dete, ki le polagoma raste in se krepi in sicer toliko bolj, kolikor bolj rabi za to primerna sredstva kakor: tečno hrano, gibanje na zraku, telovadbo, delo; ravno tako pa je tudi sè značajem. Kolikor bolj vežba svojo voljo s primernimi sredstvi, toliko močnejši, jeklenejši postaja značaj.

Katera so ta sredstva? 1. Eno tako sredstvo je delo, ki ga ima vsak človek, ako hoče živeti.

Job je rekel kratko pa modro: „Človek je rojen za delo, kakor ptič za letanje“. (5, 7.) Čim hitreje in čim više ptič leta, tem bolj je na glasu med ptičjim rodom. Čim delavnejši je človek, tem bolj je na glasu med človeško družbo, tem bolj njej v korist in blagor. Delati večinoma ni lahko, je težavno. Za to je treba krepke volje. Zato so delavni ljudje tudi krepki značaji. Delo je torej jako izdatno sredstvo za razvoj in okrepitev značaja. To velja o vsakem delu, torej tudi o delu naših dijakov in dijakinj: učenje, izvrševanje raznih nalog. Treba pa je pri delu samega sebe z resno voljo takorekoč siliti, leno naravo potiskati naprej. Treba je, da je človek pri delu zbran, živahen, in rekel bi nekako hiter, da pri delu, ki ga lahko skončamo pol ure, ne zdehamo po cele ure. Dobro je v ta namen samemu sebi obljubiti kako plačilo, ako bo vse pravočasno dovršeno, n. pr. kak prijeten izprehod, branje kake zabavne knjige ali sploh kaj takega, kar se komu prilega v pošteno razvedrilo. Tako človek sè svojo voljo gospodari samemu sebi. Zbrano, živahno delo pa ima tudi lepe uspehe. Kaj ne, junaki, kako to človeka veseli, ako kako stvar dobro razume in zna, pa potem v šoli brez strahu sedi in se še moško odreže, ako je kdo voljan, prepričati se o njegovi učenosti. Da ne omenjam še posebej veselja in ugleda, ki ga širi in uživa tak študent pod domačim ljubim krovom. Vedno globokeje umevanje in lepi uspehi pa dajejo človeku še večje veselje in pogum do dela. In tako gre v krogu okolu: resno delo rodi veselje, veselje

rodi še večjo energijo. Podobno, kakor pri elektromagnetu: magnetizem krepí električno, električno pa zopet magnetizem. Volja se krepí, postajo vedno bolj vedra in ž njo se razvija krepek, veder in vesel značaj, kar je prav za mladega človeka, da je rad vesel. — Ko pa človek vidi lepe uspehe lastnega truda in napora, se mu rodi v srcu neka možata zavednost, samostojnost, podjetnost, ki se kaže v vsem njegovem življenju. Tak ne bo samo gledal, kje bi kaj prepisal in pozneje v življenju se samo na druge naslanjal. Tak stori vse, kar je v njegovih močeh sam, in je tudi drugim, ki so potrebni pomoči, krepka opora. — To so potem delavni, požrtvovalni značaji, ki porabijo zmožnosti svojega duha in srca, da osrečijo tudi druge. Čim več pa jih osrečijo, tem srečnejši so sami. Res je, kar poje naš dični Gregorčič:

... srečen ni, kdor srečo vživa sam!
Duh plemeniti sam bo nosil bôli,
A sreče vžival sam ne bo nikoli!

Pa zopet na drugem mestu:

„Živeti vrlí mož ne sme za se.
Iz bratov sreče njemu sreča klije.“

Delavno življenje je res življenje, ki je vredno življenja, vredno človeškega dostojanstva, ker zapušča za seboj plodove, ki jih uživajo še naslednji rodovi. Nedelavno življenje pa ni vredno življenja, je sramotno za človeka, je kakor lena senca, ki se pomika za počasnimi oblaki in ne zapusti za seboj nobenega sledu. Apostol narodov odreja takim ljudem pravico do življenja, rekoč: „Kdor ne dela, naj tudi ne je!“

Ako pa kdo hoče, da mu bo šlo delo uspešno izpod rok ter mu bo tako v veselje, pa s tem sredstvo za lep razvoj značaja, je potrebno, da si delo pametno uredi in razdeli. Pameten princip pri tem urejevanju bi bil: najprej to, kar je težje, potem to, kar je lažje. V začetku učnega časa je duh svež in spočit, zato lažje premaga težje stvari, kakor po daljšem študiju, ko je že utrujen. Kako pa tudi dobro de, ko je enkrat odvaljeno najtežje breme. Z veseljem in pogumom si človek zmane roke in se loti lažjega. V obratnem redu pa se nam zdi, kakor da visi nad nami Damoklejev meč — neka bojazen pred težjim, ki nas dela zlovoljne, čmerne in malosrčne. Kdor se drži pravega reda pri delu, mora kajpada pogosto siloma premagati prirojeno komoditeto, a s tem ravno se jači in krepí značaj. Profesor dr. Foerster pogosto naglašá, da je „treba umreti in potem živeti,“ t. j. zatreti v sebi slaba nagnenja in iz teh razvalin dvigniti življenje vrlin; v smislu svetopisemskih besed: „Ako pšenično zrno ne pade v zemljo in ne umrje, ostane samo; ako pa umrje, stori veliko sadu.“ — Pomislímo samo, koliko so delali in še delajo veliki možje našega naroda, kakor tudi drugih, da so zapustili naslednjim rodovom plodove svojega uma in srca! Koliko nočnih ur so prečuli ob knjigi s peresom v roki, koliko zabav si odrekli, koliko žrtvovali od svojega imetja ter sami skromno živeli, da so mogli sobrate osrečiti in dvigniti svoj narod v oliki in omiki. Mi vsi sedaj črpamo iz

njihovih knjig in si ogrevamo ob njihovih delih srce za vzvišene ideale. A mnogim pride malokaterikrat na misel, koliko truda in dela je zakopanega v dotični knjigi, v dotičnem delu. Že sama hvaležnost do takih vzornih mož človeka sili, da se vstrajno prime dela in postane enkrat značajan mož, mož na svojem mestu;

„saj moško dejanje krepčuje moža,
A pokoj mu zdrave moči pokonča,
Dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!“ (Gregorčič.)

(Dalje.)

I. Kogovšek:

V domovini junakov.

(Spomini s pota. — Dalje.)

Ako pogledaš okoli po ravnini, se nehote vprašaš, od česa se ljudstvo živi? Zemlja je videti kakor poteptana od sovražnikov; vse je rujavo, kakor sežgano. Ponekod se vidi celo gola prst, suha, zmleta v prah. Nikjer zelene trave, nikjer zelene bilke. Na bornih njivicah raste nekaj ovsu, rži, pšenice in lanu. Drugega žita ni videti. Precej imajo krompirja, fižola, nekoliko zelja in korenja, a vse je nekam revno in zakesnelo. Letos so imeli izredno hudo sušo, odtod tako slaba letina, a tudi sicer ni dosti bolje. Zemlja je plitva; gnojiti je ne morejo bogvekaj, ker nimajo gnoja. Med domačimi živalmi dobiš le prašiče in koze, ovac že malo, krave pa so take, ki jih pri nas poznamo pod imenom buše.

Veliko te živali je bilo sredi Njeguša na trgu. Bil je ravno semenj in precejšnja množica je bila zbrana sredi vasi. Ustavimo se pred lično enonadstropno hišo, ki nosi napis »Grand Hotel«. No, smo si mislili, takih »Grand Hotelov« imamo na Kranjskem v marsikaki vasi na izbiro. Vozniki so nam rekli, da ostanemo tu eno uro, da napojé konje. Ko se nekoliko okrepčamo, nam pride na um, da bi kakšno po slovensko uredili. Izborna kapljica domačega črnogorskega in res črnega vina nam je dajala še večji pogum. Prva je bila seveda »Lepa naša domovina«, zatem »Slovenec sem« in še nekaj drugih. Črnogorci, ki so se izprehajali po cesti, so jeli postajati pred hišo in poslušati. Nekaj smo jih privabili prav pod okno. Ko smo bili odpeli neko narodno, se odpro vrata, in v sobo stopi visok mož, za njim pa mladenič, oba v krasni narodni noši. Prvi se nam predstavi kot Gjuro Vrbica, kapétan (župan) Njegušev, drugi pa njegov sorodnik, Vaso (Bazilij) Vrbica, učitelj in vodja šole v Njegušu. Povabimo ju v svojo družbo, kar sta rada sprejela. Ko izvesta, da smo Slovenci in čujeta ime Ljubljana, sta bila za nas zelo navdušena.

Prigovarjala sta nam, naj pevamo dalje. Seveda smo njima na ljubo še eno zapeli, potem smo se pa jeli razgovarjati. Dežela je povsod tako siromašna kakor tukaj razen pokrajine ob morju okoli Bara (Antivari),

ob Skadrskem jezeru in v dolini reke Morače. Ob morju ima dežela čisto južni značaj in je tudi bogatejša. Vino, ki smo ga pili, raste v okolici mesta Podgorica ob Morači. Ljudstvo si služi kruh večinoma z delom pri raznih zgradbah, kot težaki na cesti ali pri zidarjih. Zemlja sama jih ne more rediti.

Župan kakor tudi učitelj sta zelo izobražena. Izvedeli smo od njih tudi marsikatero druge zanimivosti, zlasti glede statistike. Njeguš in Cetinje štejeta po 3000 stanovnikov. Vojska je močna do 40.000 mož, ob vojski 60.000 do 70.000. Vojnik je vsak moški od 16. do 60. leta, samo če je zdrav in ima čvrste ude. Sicer pa pohabljenega Črnogorca ne vidiš izlepa, razen, kdor je bil ranjen v vojski. Vsak, ki ga vidiš, je cel junak. Kapetan Vrbica je bil pravi tip takega junaka. Visok, širokopleč, izrazit obraz, precej podoben knezu Nikici, seveda mlajši, za pasom handžar in samokres, pravi kraljevič Marko. Bogve, kolikrat se je že tepel s Turki in koliko jih že poslal na oni svet. Tudi učitelj je bil krasen dečko. Razen tujca vidiš v Črni gori redko koga v naši evropski obleki. Inteligenca, vojaštvo, osebje po hotelih in gostilnah, kakor preprosti narod, moški in ženske — vse v narodni noši. Tudi knez sam in blaga kneginja se oblačita vedno v narodno nošo. Tako spoštovanje ima ljudstvo do starih običajev. Bog daj, da ostane temu zvesto tudi nadalje.

Izvedeli smo tudi glede šolskih razmer vse, kar nas je zanimalo. Učitelj je obiskoval nižjo gimnazijo in pripravnico v Cetinju in je sedaj nastavljen v domačem kraju. Plača je po naših pojmih zelo borna, če se ne motim, ima izprva 50 kron mesečno (3. plačilni razred), v 2. razredu na leto 800, v 1. razredu pa 1000 kron. Življenje je seveda bolj preprosto in zato se za silo izhaja. Šolske zadeve je uredil šele sedanjí knez Nikica in je prvi izdal šolsko postavo. V šolo mora hoditi vsak od 7. do 13. leta. Pouk je za otroke brezplačen. Postava tudi določa, da morajo stariši, oziroma reditelji skrbeti, da se otroci vzgoje tudi v krščanskem življenju in verskih resnicah, vsak v tisti konfesiji, kateri pripada. Ako bi stariši to zanemarjali, izgube po postavi vse pravice do svojih otrok. Takih postav marsikje tudi v »civiliziranih« državah nimajo . . . Isto velja za dekliške šole. Kjer jih ni, smejo stariši pošiljati deklice v deške šole, a le do 10. leta. Prav tako določa postava, da morajo stariši pošiljati otroke ob nedeljah in praznikih k službi božji. Črna gora ima vsega skupaj že okoli 200 šol s kakimi 300 učnimi močmi.

Pogovorili smo se tudi marsikaj drugih reči. Videli smo, da kapetan tudi naše slovenske krajevne razmere precej pozna, seveda iz knjig in časnikov. Nam je dejal: »Narod, koji se ne bori za slobodu, nije vrijedan, da živi.« Pač more tako iz dna srca govoriti le sin naroda, ki si je edino le po hudih, neprestanih bojih ohranil svobodo zlatno in krst častni! Prav v dušo so nam segle njegove besede in še sedaj ga vidim silnega junaka, kako se mu iskré žive oči ob teh besedah. Njegove besede nam potrjuje vsa zgodovina Črnogorske. Prizorov, kot jih nahajamo v grški zgodovini v vojskah s Perzijanci, najdeš vse polno v črnogorski preteklosti. Iz dobe

sedaj vladajočega kneza Nikice bi se dala napisati debe'la knjiga o črnogorskih junakih. Najslavnejše zmage nad Turki so pri Kremnici 24. marca in v soteski Dugi 16. aprila 1862, a vse presega junaška bitka v Vučjem doju 28. julija 1876, ko je zmagal Nikica Muktar-pašo in so od 16 turških bataljonov ostali le še štirje, drugi so pobegnili ali pa prišli v roke Črnogorcem. Uplenili so pet topov, 6000 pušk in mnogo streliva. 14. avgusta istega leta so užugali štirikrat večjo turško vojsko ob Morači, 20. oktobra pa so vzeli trdnjavo Medun.

Po kakih nemških knjigah čitaš včasih, kako silna grozodejstva so v teh bojih počenjali Črnogorci. Glede tega se jim dela očitna krivica. Res, Črnogorec je v boju neizprosen, strah in groza sovražnikom, a da bi koga mučil, zato je preveč velikodušen. Sovražnika hitro usmrti, muči nikogar. Samo nekaj še v pojasnilo! Ko je Črna gora pristopila genfski konvenciji, je ukazal knez vrniti Turkom leta 1877. vse vjetnike, blizu 11.000 po številu. In koliko so jih vrnili Turki Črnogorcem? Niti enega. Vse so pomorili, dasi so tudi sami podpisali konvencijo v Genfu.

Zastonj so si tudi nadalje prizadevali Turki podjarmiti Črnogorce. Krščanski junaki so trgali Turkom kos za kosom. Septembra 1877. se jim je udala trdnjava Nikšič in do konca istega leta so si priborili ves svet doli do Bojane in vsa brda na severu do reke Tare. Z nepopisnim veseljem je sprejelo ljudstvo 6. februarja 1878. v Cetinju kneza Nikico in njegove junake.

Koliko so žrtvovali Črnogorci v boju za krst častni in svobodo zlatno, nam priča sledeči dōgodek iz prejšnje dobe. Ko je za slavnega Petra II. Petroviča, ki smo ga že omenjali, nastala spet vojska s Turki in je primanjkovalo streliva, so prelili črke ravnokar ustanovljene tiskarne v krogle. »Inter arma silent Musae.« Lepše ilustracije za ta rek si pač ne moreš misliti!

V slovo smo še eno zapeli, trčili na zdravje in blagor domovine in se pristrčno poslovili. Med petjem se je nabralo v sobi in zunaj pred hišo polno ljudstva, ki so nam pri odhodu napravljali cele ovacije. Prosili so nas, naj se nazaj grede zopet oglasimo in jih tudi pozneje še kdaj pridemo obiskati. Do solz smo bili ganjeni vsled tolike odkrite prijavnosti in ljubeznivosti, a tudi kapetanu so se pri slovesu lesketale solze v očeh. Vrlo, dobro si, junaško črnogorsko ljudstvo, zares naši mili bratje ste nam po krvi in po duhu!

Ura je bila deset in solnce je pripekalo z vso silo. Nekaj časa se vozimo še med hišami. Ljudstvo nas povsod prijazno pozdravlja. Koncu varoša na levi stoji prijazen grad, letovišče kneza Nikice, preprosta, enonadstropna hiša, kakoršnih vidiš pri nas dovolj. Okoli hiše je majhen, obzidan vrtiček.

Kmalu zunaj vasi se začenja cesta zopet viti v serpentinah navzgor. Med Njegušem in Cetinjem je še precej gričev in klancev. Svet je prav podoben prejšnjemu od Kotora do Njeguša.

Ko pridemo preko sedla Krivačko zdrjelo, se nam odpre pogled na Cetinjsko polje, ravnino, ki je podobna Njeguški, samo da je večja. Nekakšno obliko elipse ima in je okrog in okrog obdana z gorovjem. Koncu ravnine leži Cetinje, glavno mesto Črne gore, zadnji cilj našega potovanja. Oddaleč se vidi kot ličen trg z nekaterimi precej velikimi poslopji. Tudi nekaj visokih zelenih dreves stoji ob cesti kot prijazen drevored tik pred mestom.

Zadaj za glavnim mestom se zrcali v daljavi Skadrsko jezero, nekoliko na levo kipi v nebo nazobčani Kom (2488 m) v pogorju Bjelasice planine, a prav na severu mogočni Durmitor (2528 m). Na desno od Skadrskega jezera je lepa gora Hum (1395 m), ki ima vrh zelo podoben Triglavu. Vštric nje, že zadaj za nami nas zopet pozdravlja križ vrh Lovčena. Veličasten je ta pogled, nekaj posebnega, nenavadnega! Daljnji vrhovi so svitlo beli, a to ni sneg, kakor smo mislili na prvi pogled, ampak le same gole skale se tako vidijo v svetlem solncu. (Dalje.)

Josip Logar:

Iz prijateljskega življenja.

Sé sivolasim, častitljivim gospodom S . . . sva se večkrat razgovarjala o dijaški mladini. Gospod je vedel povedati veliko zanimivega iz dijaškega življenja svojih mladih let, ki so segala daleč daleč nazaj v devetnajsto stoletje. Ne spominjam se, da bi se bil v svojem pripovedovanju ponavljal. Takrat sem nosil v žepu zrelost. In da bi se ne zdel, kakor da nimam sam nobenega pogleda v srednješolsko življenje, sem se na skrivnem prijel za svoje zrelostno spričevalo ter kolikor se je dalo modro vzdihnil v prilični pavzi: „Da, da — sedaj in nekaj! V današnji dijaški mladini — lahko bi rekel v pretežni večni — idealov sploh ni. Če si jih pa kdo kaj ohrani, mu do osme zdavna izhlape.“

Gospod pa ni bil izmed tistih starikavih mož, ki radi poslušajo slavo-speve na prejšnje čase, ter jim godi, da se hvali prikrito nje same kot zastopnike, prve sinove tistih značajnih let. Ko sem še čakal odgovora na svojo — kot se mi je zdelo — veleumestno opazko, pogleda gospod nekam v stran, po polju, ki se je raztegovalo pod njegovim vrtom do mejne reke. In kakor bi bil pri tem preslišal moje modre besede ali pa bi se bil domislil nečesa drugega, spregovori po kratkem molku: „Listov sicer nimam sè seboj. Pa ko prideva nazaj, vam jih preberem doma. Med potjo pa se bova razumela tudi brez pisanih dokumentov.“

Ko sem še premišljeval, v kaki zvezi je to njegovo govorjenje z mojo opombo, za katero mi je bilo tako žal, da ni prišla do prave veljave, odpre gospod vrtna vrata ter stopi na nižje ležeče polje. Steza je peljala preko pokošenih travnikov do obrežja. Jesensko solnce je ravno-

kar tonilo pred nama. Na levi ob najini strani je hitela reka po široki, plitvi strugi proti Savi, na desni so nam bili podvzajajoči se vaščani, ki so nalagali dišečo, ne popolnoma posušeno otavo na vozove, boječ se hudega vremena. In res so zadnji solnčni žarki bajno barvali kopeče se oblake, ki so se dvigali iz južnovzhodne strani. Od zadaj pa nam je vzhodnik pripihljal glasove vriskajočih pastirjev, ki so se vračali z živino iz paše ter šli mimogrede napajat v reko. Vodni kos je švigal bliskoma tik nad čisto vodno gladino. Za mlinom, kjer so gosi in race nerodno jadrale v plitvem, mirnem prostoru, se je zelena tica kot v posmeh težki perutnini dalje pomudila ter sè svojim drznim letanjem izvabila slednjic celo belo krdelo na prosto. Z glasnim gaganjem so hotele srčati nad vodo, a pri tem so se zaletale v mlinsko strugo, ki jih je zagnala daleč daleč v stran od varnega kraja, ki jim ga je odkazala mati mlinarica. Par trenutkov pozneje: kokoši pred mlinom so pričele strahovit krik, psa sta pridirjala skokoma k obrežju na lice mesta, kjer so malo poprej stegovale zibajoče se gosi dolge svoje vratove, igrajoče se hčerke mlinarjeve so vpile: „Mama, mama! naše goske — oj naše goske!“ Dečka pa sta jo z glasnim, veselim haló urezala po stezi mimo naju. Daleč pred nepremišljenimi gosmi vržeta obleko raz sebe in skočita v vodo. Med tem se prikažejo mati mlinarica na dvorišču, mirno, oblastno motreč ves prizor. V mlinu so navajeni na bolj energično občevanje, zato si ti ljudje lažje ohranijo mirne živce pri razburjajočih dogodkih. Hčerke so se prijele matere in ji kazale po vodi, kjer sta urna dečka spravljala osramočene gosi na suho, kokoši so utihnile, petelini začeli šele zdaj pomirjevati zbegani ženski spol svojega rodu; psa pa sta jo ravnokar mislila ubrati med rešene gosi, ki so se ob vodi začele pastí, kot bi hotele vso pozornost od sebe odvrniti, da jih ni zdržal odločni mlinaričin glas: „Tiro — Sultan!“ Kar sklonila sta se in odšla proti mestu, kamor je kazala povzdignjena roka odločne mlinarice.

„Zdrava, nepokvarjena narava sè svojimi slabostmi in prednostmi“, povzame gospod, nekoliko razočaran, da je vzbudil nesrečen poizkus gosi v meni toliko smeha. Tudi z generaliziranjem „quod licet Jovi, non licet bovi“ ni bil povse zadovoljen. „Vi imate le ta hrup pred očmi, ki ga je povzročilo par gosi po celem dvorišču — ali ste pa psihologično ta dogodek prevdarili? Naravno simpatijo med živalmi, ki se sicer ne pokaže prevečkrat, nastop otrok, matere? Marsikaj spi v nas, ne pride do veljave, bodisi, da je tako plemenit pojav dušnega življenja, da ne sme vsak dan v javnost — ali pa je mogoče zamorjeno, zlorabljeno. Ne dvomim, da je dovolj takih med dijaki, ki so polni blagih misli, namenov, plemenitih čustev — idealnih po vaše. Povdarjati pa takih nežnih plodov srca ne kaže pri vsaki priliki. Zakulisno življenje ima tudi svoje dobre, lepe strani. Ni vse samo blato.“

Ni mi bilo jasno, kaj hoče gospod z naravno simpatijo, ki so jo pokazale živali pri opisani nezgodi gosi.

Slutil sem pač, da bode povedal nekaj izza kulis dijaškega življenja, kar naj bi pobilo moj pesimizem. In res je koj pričel.

„Prav tak idiličen jesenski večer se je pričeval, ko smo sedeli s sosednim župnikom in gimnazijskim katehetom na vrtu. Seveda ne ravno lansko leto, tudi nisem bil takrat tu v službi. Imena oseb in krajev si iz gotovih vzrokov pridržim. Gospod profesor nam je pravil o razmerah med svojimi dijaki. Ene je pehalo bogastvo v skvarjenost, druge pa je oviralo uboštvo, da niso napredovali niti v vzgoji niti v znanju, kakor bi bilo pričakovati od njih zmožnosti in nadarjenosti. Mučila ga je zavest, da se za slabo, kvarno misel dobi med mladim svetom toliko pridruženecv, zagovornikov, strastnih bojevnikov — resnična, vzvišena ideja pa da ne bi imela tiste privlačne sile do mladih src! Ni obupal nad dušno silo, zdravo naravo mladih ljudi. Po letih premišljenega, preračunanega truda so se začeli kazati lepi uspehi.

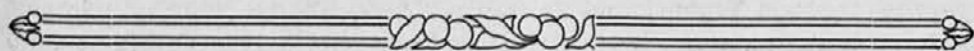
Gospoda sva sè zanimanjem poslušala. Imela sva več mladeničev iz svojih župnij na tisti gimnaziji. Duhovnu pa se ne more pripetiti nič hujšega, nego če mu zvodijo v nesrečo dečka, ki ga je za starše v prvi vrsti vzgajal za prihodnost.

Med tem pogovorom pa prileti poštni sel z ekspresnim pismom za gospoda profesorja. „Najbrž vabilo na kako začetno konferenco,“ pravi, ko odpira pismo. Pa ni bilo tako. Med branjem se je gospod kar na mah spremenil: nepričakovana zla novica ga je silno vznemirila, užalostila.

„Najblažjega, najidealnejšega, najbolj nadarjenega in delavnega dijaka sem izgubil“, spregovori slednjič z otožnim glasom in položi pismo na mizo. Imel sem sam takrat mladeniča izvrstnih zmožnosti in lastnosti na višji šoli, ki je bil ravno one dni po gorenjskih gorah. Zato me je zaskrbelo; zlasti, ker ni bilo že par dni sem od njega nobene pozdravne razglednice. Triglav pa tudi ni Šmarna gora. „Mirko S... je umrl. Jutri bo pogreb v Ljubljani.“ Brevir sta gospoda za oni dan že odpravila. Zato sta pohitela v cerkev molit officium defunctorum za umrlega. Jaz sem se pa poslovil in krenil po bližnji gozdni poti proti domu. Med potjo sestanem Stanka K..., dijaka iz moje sosednje župnije. „Ali že veste?“ ga vprašam, ko zapazim, da je ves drugačen, kakor sem ga pa sicer poznal. „Vem, vem,“ odvrne otožno. „Zato grem h gospodu župniku, da ponudim gospodu profesorju voz do kolodvora, če ne pojde mogoče sè sorodniki umrlega. „In naši dijaki?“ „Pojdejo vsi brez izjeme na pogreb. Imamo že vse pripravljeno“...

Nekaj dni pozneje pridem zopet h gospodu sosedu. Gospod profesor se je bil medtem že povrnil iz Ljubljane. Dobil sem oba gospoda in Stanka K... na vrtu. Bili so prav zatopljeni v pogovor, komaj da so me zapazili; na pozdrav so kar na kratko odzdravili. Govorili so pa o rajnkem Mirku. „Da, da,“ je zatrjeval gospod katehet, „bilo mi je znano, da sta bila vidva z Mirkom najboljša prijatelja. To boš sedaj čutil, ko si ga izgubil. Zatrjevala si tega nista ne v besedah ne v pismih; ni bilo treba. Vzroki pravega prijateljstva so globokejši. Vendar bi ne bil prisodil tudi Mirku tolike treznosti, prevdarnosti in znanja. Prav hvaležen sem ti za zapiske.“ Razlože mi, da je naročil Mirko zadnje dni, naj pride lična knjižica

— Mirkovi dnevni zapiski — v Stankove roke. „Kako lepo nam je nehote opisal samega sebe!“ pravi gospod katehet. Stanko se je nato poslovil in odpeljal z maloštevilno družbo — njegovi in Mirkovi bratje in sestre so čakale zunaj na vozu — nama sè sosedom pa se je ponudil gospod profesor, da nama bo bral iz Mirkovih zapisnikov. Cenili, ljubili smo vzornega mladeniča vsi trije. Zato nam je bila ljuba vsaka stvar, ki nas je nanj spominjala — toliko bolj ohranjene beležke, ki so nam odkrile njegovo notranje življenje. (Dalje.)

Domen Otilijev:

Izza reformacije.

Zgodovinska črtica.

Po cesti, ki se je vila v dolгих, a ne strmih klancih ob leni Vipavi in za nje izlivom ob bistri Soči proti furlanski ravnini, sta šla leta 1563. molče oče in sin. Mrak je bil že objel stare hraste in akacije ob poti, raz katere je odpadalo zadnje listje, in na vinorodne brajde ob Vipavi je legala mokra, jesenska meglena plast. Izza gradu grofa Thurna v Rubijah je vela še lahka sapa burje proti zahodu.

V Fari je zazvonilo Avemarijo.

»Oče se je odkril in prekrižal. Sin je šel zamišljen ob očetu.

»Zakaj pa se ne odkriješ?«

Sin je privzdignil glavo in se nasmehnil: »Saj ste slišali propovednika, kaj je dejal! Že davno sem bil njegovih misli glede tega.«

»Nič mu ne verujem, Francé! Pa kar tako blatiti duhovnike!« Očeto obraz se je zresnil in jezno je pritrdil klobuk na plešasto glavo.

»Ni čuda, da ga je grof povabil. Tudi njemu so duhovniki trn v peti, posebno odkar ga je gospod Krivec posvaril glede šeste zapovedi. Rečem ti, da ne bo prida iz tega.«

»Lepo je govoril,« je dejal sin bolj tiho zase. »Odkod je le neki prišel?«

»S Kranjskega je doma in po Vipavski dolini je prišel. Bil je že v Gorici. Tam na koncu Raštela ob stolnici je pridigoval; tako mi je pravil oskrbnik včera. Saj mi je tudi njegovo ime povedal. Čakaj!«

»Primož Trubar. Tako sem slišal grofa, ko se mu je priklonil pri vratih kapelice.«

»Da, da! Tako bo!« je pritrdil oče. Šla sta spet molče.

Franc Boškin, sin premožnega kmeta v Ušjah, je bil za mesec dni na dopustu pri očetu. Prosil je bil župnika Krivca, svojega dobrotnika, ki ga je podučeval v bogoslovnih vedah, da bi ga pustil k trgatvi na dom. Župnik Krivec, ki je imel zelo rad svojega učenca že od takrat, ko ga je bil videl na cerkvenem shodu sv. Štefana v Gabrijah in se mu je bil tako priljubil kot ministrant, da ga je bil vzel s seboj v Mošo, je rad

ustregel njegovi želji. Spremil ga je še do Majnic in ga podučil, kako naj se vede doma.

»Kdaj pa misliš spet nazaj, France?« je vprašal oče in pogledal sina. Franc je skomizgnil z rameni: »Ne vem še«.

Njegove misli so bile zapletene v pridigo protestantovo in prikupljivo postavo govornikovo. Pustil bi gospoda Krivca in odšel s Trubarjem na Kranjsko. Šel bi ž njim po deželi in se naučil pridigovati in pisati v slovenskem jeziku. Nauči se mnogo in vsi ga bodo imeli radi. Takrat poprosi gospoda Trubarja, da ga pošlje v višje šole na Nemško, odkoder se vrne bogat na vedi med ljudstvo na Goriškem, katero veruje še tako trdno v staro vero papeževo.

Ko sta prišla do izliva Vipave, kjer se je Soča močno zaganjala v topoli na trdem bregu, sta krenila po koľovozu navkreber. Bila sta že visoko na klancu, ko se je oče obrnil k sinu sopihajoč: »Ni vredno napraviti tako pot za tistih par neumnih besed.«

France se je sicer nasmehnil, a besede so ga vjezile.

»Jaz pa grem še jutri! In tudi pojutranjem ne izostanem!« se je odločil.

* * *

Po gorenji Vipavski dolini je pihala izza Nanosa močna burja in otresala novo pali sneg raz topoli in vrbe ob Vipavi. Po Nanosu, Čavnu in bližnjih visokih vrhovih so plezale raztrgane megle, takozvane vetrnice, krijoč debele snežne plasti.

Na cesti, ki pelje iz Križa v Ajdovščino in od tam v trg Vipavo, si zagledal v poznem jutru dve osebi. Prva, na malem osličku, je bila zavita v črn plašč, da ni bilo mogoče razločiti glave na telesu, in se zibala, ko je stopila negotovo stopinjo žival pod njo. Ob nji je hlatal po snegu krepak mladenič in vodil oslička na vrvi.

Ko sta se približala prvim hišam, je ovita postava stopila na tla in razgalila obraz, da si spoznal v njem »ekspredikanta« iz Rubij, Primoža Trubarja.

»Skozi vas bom hodil, potem ga pa spet zajezdimo. Ali si kaj truden?«

»Nisem gospod,« je rekel mladenič z dvomljivim glasom; kajti klecail sta mu že nogi od dolgega hodú.

Ko sta šla skozi vas, je govoril o razmerah na Goriškem.

Veš, Franc, tla so po mojih mislih nerodovitna, posebno v vaši okolici. Boljša je Vipavska dolina. Saj si videl včeraj v Križu, koliko ljudstva se je zbralo. Treba jim je govoriti na srce, potem se ne bomo bali naraščaja. Duhovščina je vendar večinoma naša. V Križu si se lahko prepričal, kako se pridobi župnike na našo stran. Je pa tudi mnogo gnilega med njimi in zato je tem laže.«

»Reformator mora poznati ljudstvo. Imeti moramo svojega propovednika, da mu bodo zaupali,« je dejal France in pogledal svojega bodočega učitelja.

»Seveda! Tu imaš prav. Kako naj neki učim, ako ga ne poznam in ne vem, za kaj je bolj dovtetno. — Ti si tam doma. Upam, da se ne vrneš praznih rok med ljudstvo, ki živi še v zmotah.«

»Kar bo v mojih močeh.« Franc je trdneje prijel za vrv in molče sta korakala ob osličku po razoranem snegu proti koncu vasi.

Za vasjo je Trubar spet zajezdil.

Skozi veje že nagnjenih topol je brila ostra, močna burja.

»Vsaj te burje da bi ne bilo! Ali je še daleč do trga?« je vprašal France z napol prehlajenim glasom.

»V poldrugi uri bova tam. Ostaneva tam pri materi našega učitelja Sebastijana Krelja par dni, potem pa odrineva čez Razdrto in Postojno proti Ljubljani.«

»Kdo je pa ta učitelj?«

»Rojen je tu v Vipavi, šolal pa se je v Jeni in v Tubingi. Po mojem priporočilu je postal letos moj pomočnik in učitelj na naši protestantski gimnaziji. Natančneje ga spoznaš, ko te bo učil.«

V redkem pogovoru sta prišla v trg okoli poldne. Vstopila sta pri Kreljevi materi, katera ju je radostno sprejela. France se je vsedel na klop ob peči in zadremal od velike trudnosti . . .

* * *

Leta 1564.

V mali sobici nizke hiše ob Ljubljani in Poljanski cesti je sedel Franc Boškin in pisal iz knjig. Skozi malo, z železnimi križi zastrto okno, so sevali zadnji solčni žarki in se trepetaje plazili po pusti steni. Spodaj na jezu je močno šumela Ljubljanica.

France se je zagledal skozi okno in se zamislil . . .

Daleč tam na griču ob izlivu Vipave stoji bela hiša med sadnim drevjem. Večer se že nagiba nad njo in solnce jo zadnjikrat poljublja. V Fari zvonijo že k prazniku.

Oče je prišel ravno s polja in odprega vole, mati lupi krompir za večerjo.

»Ali je že prišel Tonca iz Gorice?«

»Pred eno uro je prišel. Bil je tudi v Moši,« reče mati.

»Kakšne novice pa prinaša?«

»Gospod Krivec je zvedel o njem. S tistim človekom, ki je pridigoval v gradu, je šel. Nič več ne veruje v našo vero. Ne bom ga videla več. O France, France! . . .« Dve debeli solzi ji tečeta čez lice in otrne jih s predpasnikom . . .

France se je predramil in začel spet svoje delo. A ni šlo. Spet je vstalo domače selo pred njegovo dušo . . .

Globoko v noč je. Zunaj jesenska megla, notri mrz in v srcu nemir in hrepenenje. Tiho odpre okno, zleze skozi in gre po hodniku. Ob oknu, kjer spita oče in mati, postane in pogleda skozi. Mati še kleči pri skrinji pod Marijino podobo in moli. Nekaj ga pograbi za srce. Nevidna roka ga

vleče nazaj in France pomišlja: bi ali ne bi . . . Odloči se. Še enkrat upré pogled na mater in odide po stopnjicah . . .

V srcu je vstalo hrepenenje po rojstnem domu. Vrgel je gosje pero na mizo in vstal. Takrat so se odprla vrata in skozi nje je vstopil Primož Trubar.

»Učil si se, kaj ne? Še par dni, pa si prost za poldrugi mesec. Ali se ti kaj toži po domu?«

»Prav rad bi šel domov!«

»Glej, nudi ti se lepa prilika! Krelj te ima zelo rad, ker mu znaš tako dobro latinski jezik. On gre prihodnji teden v Vipavo. Priporočim te mu. Gresta lahko skupaj čez Hrušico.«

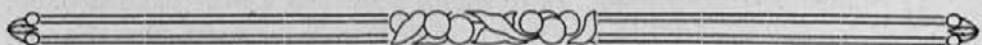
»Prav veselilo bi me!«

»Tudi iz Vipave čez Gorico boš imel družbo. Tamošnji župnik Tomaž Osterman gre s teboj. Hanibal pl. Eck mi je pisal, naj mu pridem krstit sina. Časa pa nimam, kakor vidiš, zato sem naročil Ostermanu, naj to opravi. V pismu sem omenil tudi tebe.«

»Jako sem hvaležen!«

Nekoliko pozneje, ko se je Trubar poslovil, je France sedel k mizi in se zamislil. Videl je vse spremenjeno na rojstnem domu. Oče in mati sta se v enem letu jako postarala. Pozna se, da so njiju oči večkrat orošene sè solzami, prelitimi za izgubljenim sinom. — In kaj bosta dejala, ko stopi v hišo? Ali ga ne bosta odpodila kot pritepenega psa? — Ne! Predobra sta . . .

(Koniec prih.)

Andrej Uršič:

Navod za šahovo igro.

(Dalje.)

Začnimo danes z igro (začetkom igre) kraljevega skakača (Das Königs-springerspiel). Postavimo podobe na svoje mesto. Beli začne, črni odgovarja.

1. e2—e4 e7—e5. Ta poteza je od obeh strani najboljša. Zakaj? Ponovi, kar je bilo že povedano, namreč, da je po tej potezi odprta pot dami in letavcu; dve h potez (e7—e5, d2—d4) naenkrat ne napravi dober igravec. Poduči nevedneža, ako ga dobiš! Drugo potezo napraviš 2. Sg1—f3; od te poteze ima začetek svoje ime: kraljevi skakač g1 napade na f3 sovražnega pešca e5. Črni se lahko brani pešca e5 ali pa nasprotno tudi on napade belega pešca e4, ako n. pr. igra Sg8—f6. Črnemu je mogoče igrati, napasti oziroma se braniti na 6 načinov namreč: s Sb8—c6 ali d7—d6 ali Dd8—e7 ali Dd8—f6 ali Lf8—d6 brani pešca e5; brani ga pa tudi z f7—f6, a ta poteza je najslabša, kar jih je. Le pazi na igro! Črni odgovori na 2. Sg1—f3; f7—f6; beli 3. Sf3×e5 (vzame pešca e5). Črni potegne 3. f6×e5 (vzame s pešcem f6 skakača belega e5). 4. Dd1—h5+, g7—g6 (krije šah!) 5. Dh5×e5+ Dd8—e7 (krije zopet šah). 6. De5×h8

(vzame stolp) Sg8—f6; 7. d2—d4 De7×e4+ 8. Lc1—e3 (krije šah) De4×c2; 9. Dh8×f6 Dc2×b2; 10. Lf1—c4 Lf8—b4+ 11. Sb1—d2 (krije šah) Db2×a1+ 12. Ke1—e2 Da1×h1. Sedaj je izgubil beli navidez vse moči. Ali „mrliči jezdi jo jadrno“, beli potegne 13. Lc4—f7+ Ke8—f8 14. Le3—h6+ in mat!! Tu vidiš kaj pomeni slaba poteza f7—f6.

Poglejmo dalje. Ako igra črni na 4. Dd1—h5+ Ke8—e7, sledi pa tako: 5. Dh5×e5+ Ke7—f7; 6. Lf1—c4+ d7—d5; 7. Lc4×d5+ Kf7—g6; 8. h2—h4 Lf8—d6; 9. h4—h5+ Kg6—h6 10. d2—d4+ (odkriti šah od letavca c1!) g7—g5; 11. h5×g6+ (odkriti šah zopet in en passant mimo grede vzame; ponovi kar smo o tem povedali) Kh6×g6; 12. De5—h5+ kg6—g7 13. Dh5—f7+ mat. Druge variante se enako ali vsaj podobno odigrajo. Pa pustimo črnega, naj zavaruje pešca e5 z Lf8—d6. Beli igra potem 3. Lf1—c4, črni Sg8—f6; 4. d2—d4 Sf6×e4; 5. d4×e5 Ld6—c5? Pomni, da vprašaj za potezo naznanja, da je poteza slaba ali vsaj brez pomena, dočim ti klicaj (!) vedno pove, da je poteza dobra! 6. Dd1—d5 Lc5×f2+ 7. Ke1—e2 0—0 (rokada kratka). 8. Dd5×e4 Lf2—b6; 9. Sf3—g5 g7—g6? 10. Th1—f1 Dd8—e7. Sedaj si pa lahko sam pomagaš! — Ako si pa črni zavaruje pešca e5 z Dd8—f6 ne bo velike težave za belega. Zapomniti si je treba, da redkokedaj zaleže poteza, ki jo dama napravi na začetku partije; ali jo napadejo male podoče, ali pa ji nagajajo pešci. Sicer so pa tudi izjeme, kakor si se prepričal že danes (Dd1—h5+ in potem Dh5×e5). Toraj 1. e2—e4 e7—e5; 2. Sg1—f3 Dd8—f6; 3. Lf1—c4; 3. Df6—g6; tukaj napade dama pešca e4 in g2. Ali vse to je prazen strah. 3. 0—0 (mala kratka rokada) Dg6×e4; 4. Lc4×f7+ Ke8×f7; 5. Sf3—g5+ dobi črno damo in tudi igro — partijo. Črni toraj ne sme zavarovati pešca e5 z Dd8—f6. Stori pa to boljše z d7—d6. Oglejmo si to. 1. e2—e4 e7—e5 2. Sg1—f3 d7—d6 to zavarovanje je pravilno. 3. Lf1—c4 c7—c6; 4. d2—d4, d7—d5 5. e4×d5 e5—e4; 6. Sf3—e5 c6×d5 7. Lc4—b5+ Lc8—d7 8. Se5×d7 Sb8×d7 in igravca sta enako močna. Sledeča partija naj pojasni, kako velja obrana črnega pešca e5 z d7—d6. Imenuje se ta obrana: obrana Philidor-a (roj. 7. septembra 1726 v Dreux-u, † 24. avgusta 1799 v Londonu).

Beli: Bird.

1. e2—e4	e7—e5
2. Sg1—f3	d7—d6
3. d2—d4	f7—f5
4. Sb1—c3	f5×e4
5. Sc3×e4	d6—d5
6. Se4—g3	e5—e4
7. Sf3—e5	Sg8—f6
8. Lc1—g5	Lf8—d6
9. Sg3—h5	0—0
10. Dd1—d2	Dd8—e8
11. g2—g4(?)	Sf6×g4
12. Se5×g4	Dc8×h5
13. Sg4—e5	Sb8—c6
14. Lf1—e2	Dh5—h3

Črni: Morphy.

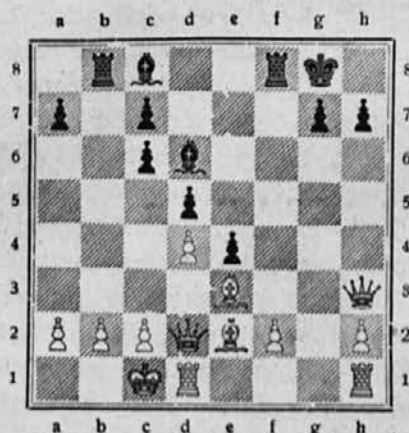
15. Se5×c6	b7×c6
16. Lg5—e3	Ta8—b8!!!
17. 0—0—0 (dolga rokada)	Tf8×f2
ena najkрасnejših kombinacij! Le pazi; glej diagram.	
18. Le3×f2 Dh3—a3	ta poteza pojasni prejšnjo, beli ne sme vzeti črne dame, ker mu preti mat Ld6×a3!
16. poteza črnega (Ta8—b8) je zdaj očitna! beli potegne	
19. c2—c3	Da3×a2
20. b2—b4	Da2—a1+
21. Kc1—c2	Da1—a4+
22. Kc2—b3	Ld6×b4

23. c3 × b4	Tb8 × b4	26. Lf2 × e3	Lc8 — f5 +
24. Dd2 × b4 (Kb2 — c1 sledi mat v 2 potezah) Da4 × b4		27. Td1 — d3	Db4 — c4 +
25. Kb2 — c2 (boljše bi bilo Kb2 — a2) e4 — e3		28. Kc2 — d2	Dc4 — a2 +
		29. Kd2 — d1	Da2 — b1 + mat.

Diagram k partiji: Bird-Morphy.

Črni: Morphy.

Beli: Bird.

Ta partija je ena najznamenitejših dosedaj nedoseženega, prerano umrlega mojstra.

Listnica: Na več vprašanj odgovarjam, da nisem vzrok jaz, da se je v „Dom in Svetu“ šahovski oddelek opustil. Ali se zopet uvede ali ne, mi ni znano. Da se pa ta oddelek pogreša, je gola resnica.

Drobiž.

Dr. K. Štrekelj: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev. Posebni natisek iz „Časopisa za zgodovino in narodopisje“, V. in VI. let, Maribor, 1909. Natisnila Cirilova tiskarnica. — Naš veliki jezikoslovni učenjak, vseučiliški profesor dr. Štrekelj, je priobčil in dal posebe natisniti spis pod imenovanim naslovom, ki kaže, koliko so v prvi vrsti štajerski Nemci in potem sploh vsi Nemci jemali besed iz našega jezika. Učeni spis je za nas Slovence velikega pomena, ker dokazuje, da Slovenci nismo berači, ki bi jemali od drugih narodov, od nas pa da bi nasprotno ne bil nihče nič prejel: ne, temu smo mi na Nemce ravno tako vplivali kakor oni na nas. Zanimivo pa je za nas, kako se naše besede glase v drugih ustih, ker je znano, da vsak narod tuje besede predela in prekroji po svojih jezikovnih načelih. Kako so se torej prežvečile naše besede v nemških ustih? Za zgled hočemo navesti nekaj primerov iz uče-

nega spisa, da bomo videli nemško obliko naših besed. Našo besedo: ojnice so spremenili Nemci v Anze, Anzen, äzn; besedo javor v Auer, Jauer; povese v Paisen, Paissen, Paissel — kaj ne, kakor da je pristno germansko! Nadalje rabijo in govore naše besede tako-le: slov. peter, nem. Pater ali Panter; slov. basen je nem. Bassel ali Basseln, pir se glasi v nem. obliki Peier, Peirich; piškur Beizger ali Beissker; piskrec Pischgerz, pljuča Plunzen; besedo plaz govore Plas, od tega sestave plaseln, abplaseln, Abplassung in pleseln. pleiseln. Dalje: pralica Praliz, Pralitzen; opežati, opežovati pransen, Pranser; iz besede preža so naredili Prescher - leute, Preschischau; testo Testen, Test, Dest; truden truden; šoja Tschol, zadnjih besed še niso preveč skvarili. Toda pristno germansko zveni n. pr. Fleien, Fleiden, Fleipen iz slov. pleva. Dalje primerjaj slov. gomazeti gamaseln, wammeln; korec Görz, graholjica Gracherlen,

jarem Jaar, jug Javch-wind; južina Jause, jausnen, le-ta beseda se je razširila daleč med Nemce in je prešla tudi v knjigo. Iz besede hiša so naredili Keusche, kar smo Slovenci zopet nazaj vzeli ko kajža. Dalje imajo Nemci iz našega krosna, krošnja Krachse, Krachsner; iz našega hram imajo Kram, odtod Krämer, Krämerei, kar je znano vsem Nemcem. Primeri še: luščina Luschen, mešetar Manschetter, malha Mauncheri, mernik Merling, mogila Mugel, moka Munke, močiti motzen; robiti reppeln, abreppeln; spokati spaucken, zadnji dve besedi sta se dobro skrllil v nemških brke. Enako: čolnjak Schinackl, slaboten schlabutzig, stoklasa Stocklitz, baba Wabe: iz naše besede uš so naredili jako pametno deminutiv: Wuschler! Iz siška Zeischke, iz curljati zudeln, tschurln; cviliti zwüelen ali zwüelen. Naj zadostuje. Iz podanega more vsakdo sklepati, kako imenitno delo je za nas tak spis, ki nam odkriva naše besede v nemškem jeziku. Kdor more, naj vzame v roko spis sam, da ga bo preštudiriral natančneje.

A. B.

Gregorčičeva verzca. Na naslovni strani dr. K. Glaserjeve Zgodovine slov. slovstva, ki jo sedaj hrani R. L., osmošolec v Gorici, je napisal Simon Gregorčič ta dva duhovita, še ne objavljena verzca:

Narobe grobovi:

tam same kosti — tu sami duhovi.

D. O.

Koledarček slov. katol. narodnega dijaštva za šolsko leto 1909/10. Drugi letnik. Uredil phil. Fr. Stele. V Ljubljani, 1909. Založil konzorcij lista „Zora“. — Kar je bila in je kmetu pratika, kjer dobi mnogo naukov za praktično življenje, to je dijaku „Koledarček“ — in še več. Jako je pogojeno, da je navadnemu Koledarju za 1910 pridejan tudi zgodovinski, skoraj izključno slovanski. Informacijski del je nekak „vademezum“ za abiturijenta, a tudi druge olikance bodo zanimali ti podatki. Jako poučen je status slovenskega akad. dijaštva sploh in slovanskega katoliškega dijaštva. — Srednješolce bo zanimal posebno odstavek o srednješolskih informacijah, marsikoga posebno drugi del teh informacij. — Ogenj narodnega navdušenja morajo vzbuditi v mladih dijaških srcih „Načelne in uvodne misli o narodno-obrambenem delu“. — Vse dijaško delo in mišljenje pa mora prekvasiti duh verski, misel krščanska. Zakaj, „ako Gospod ne zida hiše, se zastonj trudijo, kateri jo zidajo“. (Ps. 126.) Zastonj je tudi vsako dijaško gibanje, brez koristi za naš narod, ako ne sloni na široki in trdni podlagi krščanstva. Le katoliška inteligenca bo našla pot do srca vernega slovenskega naroda. To je nekako misel, ki jo hoče poudariti in zanjo dijaštvo navdušiti globokozamišljen, nekoliko težko umljiv, a sicer lep članek „Dijaštvo in versko življenje“. Res lep in praktičen je tudi sestavek „Vzgjaj samega sebe!“ ki ga naj le dobro prebere vsak dijak, bodisi srednje- ali visokošolec.

Ima pa tak koledarček še to dobro lastnost, da budi stanovsko zavest med dijaki. Dijak

ima tudi sam svoj koledar. Videl sem celo prvošolce, ki so ravnakar od ljudskošolskih učencev avanzirali za prvošolce, torej dijake, kako so p'anili po „Koledarčku“. Četudi je morebiti ta ali oni prinesel seboj domačo pratiko, je hotel vendarle imeti tudi „študentovski“ koledarček, da bo lahko v njem štel vsak dan sproti, koliko dni je že v šolah, koliko dni še manjka do prvih počitnic in da bo lahko kot neomejen gospodar gospodaril s pridejanimi praznimi listki, kjer si bo zaznamoval zgodovinske dogodke svojega malega življenja, srečne in nesrečne dni.

J. K.

Nagrobnice. (Drugi, premenjeni natis. Uredil Franč. Marolt, učitelj.) L. 1906. je izdal g. učitelj Marolt lepo zbirko nagrobnih pesmi, katero so vsi pevski zbori težko pričakovali in z veseljem sprejeli. Marsikateri pevovodja je namreč prišel poprej v nemajhno zadrego, ako je umrl član ali podpornik društva, kajti iskati po celem svetu bolj novih nagrobnic ni bilo časa, ponavljati pa vedno in vedno pri vsakem pogrebu: „Blagor mu“, „Nad zvezdami“, „Jamica“ itd. tudi ni kazalo.

Ako je pa g. Marolt že s prvo izdajo svojih „Nagrobnic“ močno ustregel resnični potrebi, tembolj to velja o drugi izdaji, ki je ravnokar izšla. Razen že navedenih znanih zborov dobiš v Maroltovi zbirki veliko novejših in najnovejših nagrobnih napevov, ki so jih zložili naši najboljši glasbeniki: Foerster, Hribar, Vilhar, Gerbič, Aljaž, Ferjančič itd. Vmes so uvrščene tudi nagrobnice znanih čeških skladateljev: Tovačovského, Zvonáře, Horáka, Jolena — z eno besedo, reči smemo, da je g. Marolt res izbral in v svojo zbirko sprejel, kar je dobil najboljšega.

Razen slovenskih pesmi, nahajamo v zbirki tudi zbere z latinskimi tekstom, namreč: „Beati mortui“ (od Mendelssohna), „Animas fidelium“ (Zvonar) in našega neutrudljivega Foersterja krepak zbor „Libera“, ki se zlasti v cerkvi jako lepo podajo. Vsa zbirka pa konča z vsem dobro znanim psalmom „Miserere“. Knjižica tudi po svoji zunanosti lepo opremljena se sama jako dobro priporoča.

V. H.

Dr. Foerster o veri in katoliški cerkvi. Vseučiliški profesor v Zürichu dr. Foerster je eden največjih učenjakov v pedagogiki. Preteklo pomlad je imel na Dunaju na povabilo nemških kršč. dijakov jako obiskovana predavanja o vzgoji. Dunajska „etiška družba“, ki je zavrgla vero in jo hoče pri vzgoji nadomestiti s „splošno moralo“ pa mu je zato očitala, češ da se odteguje svobodomiselnemu slušateljstvu in se omejuje le na krščansko, čeprav je bil vstop k njegovim predavanjem prost vsakemu, brez razlike mišljenja.

Na ta očitanja je odgovoril dr. Foerster tako-le: „Pripravljen sem predavati tudi pred „svobodomiselnim“ občinstvom. To sem že večkrat storil v Švici in na Nemškem; saj imam rešiti in razložiti mnogo nasvetov, tičočih se vzgoje mladine. Vselej in povsod pa sem ob takih prilikah odkrito povedal svoje nazorje o veri in Cerkvi. Nikomur nočem pri-

krivati svojega prepričanja. Zato me je ne-ljubo dirnil nasvet načelnika „etiške družbe“, naj zamolčim o tem svoje osebno prepričanje, da bom dobil tako tem več vpliva na liberalno občinstvo. Kako more kdo to od mene zahtevati? Meni ni krščanstvo samo subjektivno neka stvar, ki bi se slučajno prilagajala mojemu okusu, ki bi pa bila brez pomena za življenje, ampak jaz se popolnoma vjemam se stalščem apostolovim, ki pravi: „Poglavitni vogelni kamen je sam Jezus Kristus, na katerem je sestavljeno vse zidovje.“ (Efež. 2, 20.) In to naj bi jaz zamolčal?

Ko kritikujejo zastopniki etiškega gibanja moje prepričanje o pomanjkljivosti in nezadostnosti same brezversko-moralne pedagogike, ne pomislijo pri tem, da napadajo človeka, ki ima za seboj dolgoletno skušnjo o samo etiški vzgoji. Poznam torej prav dobro vsa ona „čisto človeška sredstva“, ki naj bi služila za vzgojo mladine. Tudi jim ne odrekam popolnoma vzgojne moči. Mnogi, ki niso prej verjeli v njihovo moč, so se pričeli o njej ravno po mojih knjigah. Povdarjam pa, da me je ravno dolgotrajno proučevanje problema o zgolj etiških vzgojnih učinkih privedlo do prepričanja, da njihova moč ne dosega svojega namena, ampak potrebujejo še verskega poglobljenja. Naravno dobro sredstvo mora biti oplojeno, ožarjeno in utrjeno z nadčloveškimi ideali, da doseže isto moč, ki jo imajo naravno slaba nagnenja v človeku in da more potem ta nagnenja zmagati. Sama naravna sredstva čiste etike brez vere so preslaba, treba je, da jim priskoči na pomoč vera s svojimi nadnaravnimi sredstvi. — Pričakoval bi torej od svojih nasprotnikov malo več skromnosti pri njihovih trditvah. Naj bi vsaj rekli: „Upamo pripomoči k temu, da bo enkrat nekaj ljudi, ki bodo tudi brez vere lahko brezmadežni značaji.“ Trditev pa, da se tudi brez vere lahko vzgoje dobri značaji in doseže moralna popolnost, visi popolnoma v zraku.“ M. Š.

Pozor na oči. Prišli so dnevi, ki nam v letu najmanj ugajajo. Zjutraj je dolgo časa tema, dan je čmeren, večeri dolgi — prave dnevne luči je v resnici malo.

Ta nedostatek jako neugodno vpliva na vid, in to posebno pri ljudeh, ki duševno delujejo, mnogo bero in pišejo. Kako slabi po zimi nedostatek svetlobe naš vid, je dokazano z mnogimi poizkusi. Tako so n. pr. tisti učenci razločevali črke gotove velikosti v začetku zime povprečno za 1 m dalje, kakor na koncu zime; da, v nekaterih slučajih so učenci h koncu zime celo za polovico slabše videli. Leto je za oči odločno prikladnejše kot zima. V poletju bero in pišejo otroci skoraj vedno ob dnevni luči; pri pogostem bivanju na prostem zraku, pri igranju in športu ima oko mnogo prilike za počitek. Izprehodi in izleti ne krepe le telesnega zdravja sploh, ampak

posebno še oči, ki jim zelena barva gajev, travnikov in gozdov tako prijetno de.

Drugače pa je po zimi. Tu pogostoma otroci še po dnevu nimajo, bodisi doma, bodisi v šoli, dovolj svetlih prostorov za svoja opravila; naloge pišejo često v mraku ali pri dvojni svetlobi, dnevni in umetni obenem. Pozno zvečer tiči mladina v knjigah, včasih še v postelji bere zabavne knjige, dekleta pa napenjajo svoje oči z drobnim šivanjem, kačkanjem in drugimi ročnimi deli ter sede po cele ure sključene, kar seveda ovira dihanje in kroženje krvi.

Pri slabi luči pa se trudi oko še veliko bolj. Zato se že od nekdaj prepoveduje brati in pisati v mraku; toda ljuba mladina, pa tudi odrastli, grešijo v tej zadevi mirno dalje, kakor da bi bilo sploh nemogoče s tako zlorabo si dobre oči oslabbiti ali celo popolnoma pokvariti. Čim bolj je kdo prisiljen delati ob svetilki, tem prej se pri njem pokaže kratkovidnost. Medtem ko so otroci do 7 let, torej tisti, ki le malokdaj in takrat le kratko oči napenjajo, — le redkokdaj kratkovidni, narašča polagoma število kratkovidnih med šolsko mladino vseh stopinj. V šolah na deželi je statistika dognala med 1000 otroki 1, v mestnih ljudskih šolah 7, na vsjih dekljskih šolah 17, na realkah 30 in na gimnazijah celo 42 kratkovidnih. Temu pa ni kriva šola; vid si pokvari mladina sama večinoma doma radi slabe razsvetljave, s ponočnim branjem povesti, zlasti pa še z drobnimi ročnimi deli in branjem v mraku.

Kakor hitro se torej začne mračiti, pusti vsakdo berilo, pisanje in ročna dela, dokler se ne prižge svetilka, da je luči dovolj. — V. H.

Koliko starost dosežejo nekatere rastline? Uprav občudovanja vredno je, kako visoko starost dosežejo nekatere rastline. Visoko starost učaka takozvana stoletna aloa, ki cvete v svoji domovini vsako šesto do deseto leto, pri nas pa le vsako štirideseto do šestdeseto leto. Palme učakajo starost 250 let, bršljan raste do 450 let. Pravi kostanj živi baje čez 800 in hrast celo 1600 let. Pač lepa starost!

Koliko dežja pade vsako leto? Učenjak Fritzsche je izračunal, da pade vsako leto približno 465.000 km³ vode v obliki dežja na zemljo. Ako bi se ta neizmerna množina vode enakomerno razlila po vsem površju zemlje, bi stala voda po celem svetu 91 cm visoko.

Prvi letnik Mentorja se dobi pri upravništvu v Zavodu sv. Stanislava in velja za dijak: nevezan 2 K, vezan 3 K; za druge: nevezan 4 K, vezan 5 K.

Listnica uredništva. R. K. v G. V. Vašem spisu je precej lepih vzvišenih misli, katerim bi se bolj podala preprostejša oblika. Za enkrat še ne moremo sprejeti.

Knjigoveznica „Katol. tisk. društva“
v Ljubljani se priporoča v izvršitev
vsakovrstnih knjigoveških del.
Knjižnicam znaten popust. Solidno delo — zmerne cene.

I. kranjska tovarna oljnatih barv, firneža, laka in steklarskega kleja

ADOLF HAUPTMANN

Marijin trg 1
Resljeva c. 4

LJUBLJANA

priporoča: akvarelne, tempera in düsseldorfске
oljnate barve v tubah za umetnike, skice, stu-
dije in dekoracijsko slikarstvo, kakor tudi vse
v to stroko spadajoče potrebščine.

Ustanovljeno 1832.

Zahtevajte cenike.

Priporoča se

trgovina s klobuki in čevlji

Ivan Podlesnik ml.

V zalogi ima tudi telovadne
čevlje, hlače, srajce in čepice,
pasove in znake za uniforme.

Ljubljana, Stari trg št. 10.

Velika zaloga. Nizke cene.

